

UNA CARTA DEL P. POU AL CANONGE JOAN COLOM

Alexandre Font Jaume

IES Joan Maria Thomàs

Resum: El 26 de maig de 1789 l'humanista P. Bartomeu Pou, desterrat a Itàlia, envià a Joan Colom una carta llatina de felicitació pel seu nomenament com a canonge de la seu mallorquina. El fet presenta un triple interès, no sols per la carta en si, també per la persona que l'envia i per la persona que la rep. En aquest treball es fa l'edició crítica i la traducció d'aquesta carta i s'estudia la figura de Joan Colom, humanista fins ara pràcticament desconegut.

Paraules clau: Bartomeu Pou, Joan Colom, humanisme, epístola llatina.

Abstract: On the 26th May, 1789, the humanist P. Bartolomeu Pou, exiled in Italy, sent a Latin letter of congratulations, accompanied by a poem in elegiac distichs, to Joan Colom for his appointment as canon of the Majorcan cathedral. This fact rises a triple interest: in the person who is sending the letter, in the person who receives it, and in the letter itself. In this work, the figure of Joan Colom is studied, an unknown humanist up until now, as well as this letter, of which both the critical edition and the translation are currently being composed.

Key words: Bartomeu Pou, Joan Colom, humanism, Latin epistle.

Rebut el 30 d'abril. Acceptat el 4 de desembre de 2014.

Abreviatures: ACA = Actes Capitulars, ACM = Arxiu Capítular de Mallorca, ADM = Arxiu Diocesà de Mallorca, AHUIB = Arxiu Històric de la Universitat de les Illes Balears, AMT = Arxiu Marquès de la Torre, ARM = Arxiu del Regne de Mallorca, MAMEG = *Memòries de la Reial Acadèmia d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics*, Prot. = Protocols, s. v. = *sub voce*.

En ocasió del nomenament de Joan Colom com a canonge de la Seu, el P. Bartomeu Pou li envià des de Roma, el 26 de maig de 1789, una carta de felicitació a la qual seguí un poema elegiac, ambdós en llatí, l'original dels quals resta perdut, encara que J. M. Bover ens n'ha conservat còpia manuscrita a la seva *Miscelanea històrica*.¹

El poema és una elegia de 24 dístics (el darrer d'ells en grec) de mediocre factura. J. M. Bover el publicà a la *Memoria Biogràfica de los mallorquines que se han distinguido en la Antigua y moderna literatura*,² sense el darrer dístic ni la salutació inicial, en grec, i amb algunes lectures errònies, atribuint-lo al P. Pou; el text del qual partia és, molt versemblantment, el manuscrit ja esmentat, no l'original. Les peculiaritats que presenta aquesta elegia han aconsellat fer-ne, més endavant, un estudi apart.

Pel que fa al remitent de la carta, la figura i l'obra del P. Bartomeu Pou (Algaida, 1727-1802) en disposen d'una ja abundant bibliografia,³ raó per la qual bona part d'aquestes notes introductòries aniran dedicades al destinatari de l'epístola, el canonge Joan Colom, gairebé un complet desconegut tot i ser un brillant neohumanista, autor d'una obra breu i en la seva major part inèdita, que calia rescatar de l'oblit.

Fins ara l'única font per a l'estudi de Joan Colom era la notícia bio-bibliogràfica que ens dóna Félix Torres Amat a les seves *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de escritores catalanes y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña* (Barcelona, impremta de J. Verdaguer, 1836, s. v.), que segueixen J. M. Bover⁴ i, més recentment, G. Díaz y Díaz;⁵ amb tot, les errades que contenen són prou considerables.

Joan Colom nasqué a la parròquia de Santa Eulàlia el 21 de maig de 1749, únic fill mascle, pel que sabem (tenia dues germanes, Esperança i Bàrbara), del matrimoni de Miquel Colom i d'Elisabet Vives, procedents de Sóller però establerts a Ciutat.⁶ Una família dedicada sobretot a l'exercici del Dret (i notaria), i a la professió religiosa; dins el cercle familiar més estricte, Joan Colom era Dr. en Drets; el pare, Miquel, era escriptor i fill, a la vegada, d'un notari, Pere Antoni (casat amb Caterina Dameto); una germana, Caterina, es casà també amb un notari, Mateu Ferrer, i un fill d'ambdós, Marc, era també Dr., probablement en Drets. D'altra banda, Joan Colom fou ordenat sacerdot, com després es veurà; una tia paterna seva, Caterina, fou religiosa professa al convent de l'Olivar, de Palma, i l'oncle i padrí de fonts, Pere Antoni, era prevere, Dr. en Teologia i beneficiat a la Seu,⁷ on dugué a terme la primera catalogació de l'Arxiu Capítular

¹ BOVER, J.M.: *Miscelanea històrica maioricense o compilación de monumentos relativos a la historia Baleárica*, ms., VIII, Palma, 1834, p. 26-27 v.

² Palma, 1838, p. 284-285.

³ Vegeu la que es recull a POU I PUIGSERVER, B.: *Bassis (A Laura Caterina Bassi)*, edició, estudi preliminar traducció i notes de FONT JAUME, A., Palma, 2009, p. 31-33.

⁴ Tant a la *Memoria biogràfica de los mallorquines que se han distinguido en la antigua y moderna literatura*, Palma, 1838, s. v., com a la *Biblioteca de escritores Baleares*, I, Palma, 1868, s. v.

⁵ DÍAZ Y DÍAZ, G.: *Hombres y documentos de la Filosofía española*, II, Madrid, 1983, p. 363.

⁶ ADM, Llibre de baptismes de Santa Eulàlia, 1749 a 1753, seient 101.

⁷ Testaments de Pere Antoni Colom (sr.) de 20-II-1739 (Joan Muntaner not.), ADM, Clero, 1/8/14, i de Pere Antoni Colom (jr.) de 18-XII-1785 (Joan Oliver not.), ADM, Clero, 21/12/6.

de Mallorca;⁸ a ell degué Joan Colom, probablement, l'orientació professional (la formació jurídica i l'administració eclesiàstica) i l'ordenació sacerdotal. El 9 del XII de 1778, davant el notari Cayetano Socies, els germans Pere Antoni i Miquel Colom (pare del futur canonge) feren donació a Joan de dues peces d'hort contigües, anomenades "la Tanca" i situades a l'Alqueria del Comte, a Sóller (avui, donat el creixement del nucli urbà, una barriada), per constituir el títol patrimonial eclesiàstic necessari per rebre l'orde sacerdotal, per un valor de 70 lliures;⁹ la família gaudia d'una situació econòmica prou còmoda: a part d'aquesta donació, Miquel Colom, pare de Joan, declarava percebre 152 lliures de renda anual, d'un patrimoni constituït per terres i cases,¹⁰ a més del que aportava la mare, Elisabet Vives, 120 ll. anuals de renda.

De la seva formació i activitats fins que va ser nomenat canonge, les notícies que tenim són escasses i en alguns punts contradictòries i errònies. Torres Amat diu que el 1770 Joan Colom es va graduar en ambdós Drets i que va regentar, com a substitut, una de les càtedres de cànons; en realitat, Joan Colom va començar els estudis de Lleis i Cànons a l'edat de desset anys, el 25 d'octubre de 1765; els anys següents va cursar quatre cursos,¹¹ i el 30 de setembre de 1769 va obtenir el batxillerat de Drets; pocs dies després, el 17 d'octubre del mateix any,¹² i a l'església de Sant Francesc, rebé el grau de Doctor i Mestre *in utroque iure*, superades les proves establertes *nemine discrepante*.¹³

Menys fiable resulta la informació que ens dóna F. Torres Amat, segons la qual Joan Colom *regentó por algún tiempo en la universidad una de las cátedras de cánones en clase de sustituto*, notícia que J. M. Bover "completa" afirmant que va treure la càtedra per oposició. A la documentació consultada consta que Joan Colom, efectivament, pretengué la titularitat en propietat de la càtedra de "Vísperas de Cánones", vacant per la mort del Dr. Miquel Gacías, i que oposità a ella el 2 i el 3 de gener de 1775; però la guanyà el Dr. Miquel Borràs per 12 vots contra dos.¹⁴ Sí que consta que obtingué del Consell de Castella llicència per exercir d'advocat (és a dir, fou advocat dels Reials Consells, com ell una mica pomposament s'intitulava), però res no sabem de l'exercici professional a Palma o a Madrid, ciutat on es traslladà a viure.

A Mallorca va gaudir de la confiança del bisbe, Francisco Díaz de la Guerra, i quan aquest fou designat bisbe de Sigüenza, el 1778, Joan Colom l'acompanyà a la nova seu on fou nomenat

8 Com afirma F. Escalas Chamení a MIRALLES SBERT, J.: *Catálogo del archivo capitular de Mallorca*, Palma de Mallorca, 1936, p. X.

9 De les quals 54 les donà el pare de Joan Colom, i les restants l'oncle; ADM, Clero, 21/12/6; ADM, Expedient d'Ordes, 21/22/41, f. 8; ARM, Prot. S-410, f. 61.

10 Una peça de terra a Palma, dita el Rafal (70 ll. de renda anuals), cases al carrer de can Savellà (40 ll. de renda anuals) i una casa al carrer Sans (42 ll. anuals). ADM, Clero, 21/12/6.

11 AHUIB, Libro de matriculas de los Licenciados de lleys desde 1721 enavant, f. 39-42.

12 Fet no inusual a una època de forta crisi de la Universitat Literària, quan *El doctorado era un simple ejercicio solemne, protocolario y costoso. Por lo general se recibía en un plazo que solía ir entre los quince días y los dos meses siguientes a la obtención del bachillerato* (PLANAS ROSSELLÓ, A.: "Los juristas mallorquines del siglo XVIII", *MAMEG*, 12, 2002, p. 37).

13 AHUIB, Rubrica de Bachillerato y Grados de Cánones y Leyes, 1762 a 1771, 62 (21), f. 108 v-112; CASSANYES ROIG, A.; RAMIS BARCELÓ, R.: "Graduados en leyes y cánones en la Universidad Luliana y Literaria de Mallorca (1694-1830)", *e-Legal History Review*, 16, 2013, p. 39 i 40.

14 AHUIB, Expedientes para la provisión de las cátedras de la Universidad, 1762-1792, caixa 7, exp. 2 "Expediente para la prov. de la cátedra de Vísperas de Cánones", vacante por fallecimiento del Dr. D. Miguel Gacías".

pel prelat visitador general eclesiàstic de la diòcesi; havia rebut aleshores ordes menors del bisbe Llorenç Despuig Cotoner, i les necessitava majors per ocupar aquest càrrec, de manera que aquest mateix any sol·licità al bisbat de Mallorca, a través del seu oncle Pere Antoni, ser ordenat sacerdot,¹⁵ ministeri que se li conferí. J. M. Bover diu, a la *Biblioteca* citada, que un any després, el 1779, Joan Colom rebé la canongia i passà a Madrid per traslladar-se a continuació a Sigüenza. En realitat no fou fins al 5 de maig de 1789 que, per reial gràcia de Carles IV, fou nomenat per ocupar la canongia de la seu mallorquina,¹⁶ vacant per la mort de Francesc de Togores. Joan Colom prengué possessori el 8 de maig mitjançant procurador, el seu oncle Pere Antoni,¹⁷ i deu dies després, el 18, reintegrat al bisbat de Mallorca, féu la professió de fe davant el Capítol de la Seu i fou admès a l'*osculum pacis*.¹⁸

El nostre canonge fou, sense dubte, un home de vàlua que sabé guanyar-se la confiança no sols de F. Garrido de la Vega sinó la dels seus successors, Pedro Rubio-Benedicto i Bernat Nadal. Quan el bisbe Rubio-Benedicto fou elegit per a la seu de Jaén, el 1794, confià el govern de la diòcesi mallorquina a Joan Colom, a qui nomenà Vicari general governador el 16 de gener de 1794, amb “toda la autoridad y facultades que como obispo de esta diócesis Nos pertenece”, “confiando del celo, conducta, ciencia y prudencia” del nostre canonge.¹⁹ Per poc temps, certament. El 9 de març de 1794 es presentava oficialment al Capítol,²⁰ que un mes després, el 9 d'abril, declarà la seu vacant, assumí la jurisdicció ordinària i nomenà Vicari general *sede episcopali vacanti* el canonge Nicolau Villalonga.²¹ Tot i la brevetat del càrrec, Joan Colom, el 6 de març publicà una carta pastoral en qualitat de vicari governador, en la qual fa constar que era tinent vicari general castrense.²²

També amb el bisbe Nadal l'uní una relació d'amistat, com denota la correspondència conservada. A ell anava dedicada l'obra de J. Colom, la publicació de la qual havia de pagar el bisbe, com després es veurà.

Prop de les 13 hores del 3 de febrer de 1806 Joan Colom morí de mort sobtada,²³ després d'una llarga malaltia. Tenia 57 anys, i estava malalt des del 1800. El mateix canonge, al començament del preàmbul al lector de l'edició de les seves obres completes, escrit probablement poc abans del dos de gener del mateix any,²⁴ comenta que estava rendit pels dolors:

15 ADM, Clérigos, 21/12/6.

16 *Gazeta de Madrid*, 37 de 8 de maig de 1789, p. 326.

17 ACM, Llibre de posesoris de les dignitats canòniques, sucentories y pabordials de esta sta. iglesia, f. 61.

18 ACM, ACA 1665, f. 266v-267; 286 i 307.

19 ACM, ACA 1667, f. 173-174.

20 ACM, ACA 1667, f. 173.

21 ACM, ACA 1667, f. 191.

22 No obstant això, no en consta cap antecedent a l'Archivo General Militar de Segovia.

23 ACM, Llibre de sacristia, 1488, 17-17 v. D'*obitum inopinatum* qualifica la seva mort el seu amic fra Joan Amengual, fet corroborat per la falta de testament i disposició d'obra pia. Un nebot, Marc Ferrer Colom, s'encarregà de les despeses del funeral i enterrament (ACM, Llibre de sacristia, 1488, f. 63).

24 Data de la carta que Joan Colom dirigeix al bisbe Nadal per comunicar-li la dedicació de la seva obra, a la vegada que li envia els discursos que ja té copiats (carta inèdita de Joan Colom al bisbe Nadal de 2 de gener de 1802, conservada per J. M. Bover a les *Miscelaneas...*, IX, p. 147).

Com que fa ja gairebé 7 anys que em té tancat a casa la mala salut a cames i peus provocada per un cruel fluid per tot el cos, que m'infecta sobretot el pit i m'enterboleix el cap, amb l'enorme virulència d'una erupció aguda, mals que, en conjunt, em ferren contínuament a una cadira, amb el cos destrossat, els nervis, a més, desfets i l'esperit gairebé consumit per la tristor, entre cruelíssims i mai interromputs turments i angoixes; com que, deia, m'estic enfonsant a casa, portant una vida inútil i aspra [...].²⁵

A la carta al bisbe Nadal esmentada, d'un mes abans de la mort, comenta que té “la cabeza tan transtornada” i pateix “continuos dolores”; i a la que dirigí a Joan Despuig i Safortesa que “les orelles me brogen per continus i cruels acúfens.”²⁶ A aquests símptomes cal afegir una “obesidad más que regular, la que le precipitó al sepulcro”, com comenta F. Torres Amat.²⁷ És, en definitiva, un quadre clínic complex, que podia respondre a una diabetis, o, millor, a una insuficiència cardíaca de no gaire intensitat, possiblement dreta, que amb el temps va anar fent-se crònica; d'aquí l'acumulació de líquids principalment a cames, peus i pulmons, així com la infecció de la pell, que J. Colom identifica com a impetigen; com a conseqüència o de forma concomitant presentava també un quadre ansiós-depressiu.²⁸

Joan Colom fou un excel·lent orador sagrat, de fama a la cort i a Madrid, on pronuncià més de 50 sermons, com afirma F. Torres Amat a l'obra tantes vegades citada;²⁹ és segur que a Mallorca no baixà el ritme, perquè en certa ocasió es queixa a Joan Despuig que estava aclaparat pel sermons que havia de compondre, en castellà i dirigits al poble; dos, inexcusablement, aquell dia de Sant Jaume;³⁰ d'un altre, també en castellà, pronunciat en honor de la Immaculada com a patrona de l'arma d'infanteria, en conservam el text, perquè fou publicat.³¹

Però la producció literària més important és un conjunt de 18 breus disquisicions sobre temes diversos, que l'autor titula *Oratiunculae*, “Oracioncillas”, com ell mateix tradueix, en el sentit etimològic de “discurs”: són per tant, uns “discursos breus”. Els escrigué quan estava rendit per la malaltia, a la vegada per “matar el tiempo” i “alleugerar els mals”, però amb intenció, també, pedagògica, ja que:

25 *Cum domi fere jam septenio inclusus, ob infirmam crurium pedumque valetudinem, ex affluxu totius corporis acerbissimo pectus etiam vel maxime infestante caputque obnubilante, permagna quoque vi acrioris impetiginis; quae me cuncta continuo cogunt in sedem, toto corpore concontractum, nervis etiam resolutum animoque paene maerore confectum, inter acerbissimos et numquam intermisos angores et cruciatus: cum, inquam, ita domi desidem inertem, et insuavem ducam vitam [...]*, text manuscrit que havia d'encapçalar el capítol “Al lector” a l'edició de les seves obres, de les quals més endavant es tractarà.

26 *Barbara continuo crepitacula auribus nostris obstreperent* (ARM, AMT, sec. Montenegro, llig. 75-M, plec 1/65). La carta no té data, però cal situar-la entorn de 1789.

27 A *Memorias...*, s. v. El segueix J. M. Bover tant a *Memoria...* com a *Biblioteca...*

28 Agraesc al Dr. Antoni Contreras Mas l'amabilitat de la seva informació.

29 Tenim constància d'un d'aquests sermons per la notícia del *Diario de Madrid* (n. 252 de 8 de setembre de 1788, p. 904) anunciant un sermó seu, dedicat a Maria Santíssima, a l'església de S. Ginés i d'un altre que pronuncià a Palma, al convent de Sant Domingo, dedicat a la Immaculada Concepció, que fou publicat.

30 ARM, AMT, sec. Montenegro, llig. 75-M, plec 1/65.

31 *Oración panegírica a la Inmaculada Concepción de María Santísima Señora nuestra, que en los anuales cultos, que como a patrona de sus armas, le consagra el Regimiento de Infantería de España, el día 14 de Diciembre de 1789, en la Iglesia del Real Convento de Sto. Domingo de la Ciudad de Palma. [...]* Lo da a la premsa el Conde de Requena, Brigadier de los Reales Ejércitos y Coronel de dicho Regimiento, y lo dedica a su Inmaculada patrona, Mallorca, 1790.

Amb aquestes *Oratiunculæ* puc aportar un poc d'ajuda i d'estímul a la joventut estudiosa, doncs estan escrites en un llafí prou bo, i la mateixa varietat de temes i la brevetat han de convidar a la seva lectura. A això s'afegeix (segons diuen) la claredat i la naturalitat de l'estil, gens artificiosos, i una mena d'expressió [...] completament acomodada a la norma dels antics.³²

La publicació d'aquests breus discursos havia d'anar a càrrec del bisbe Nadal, i J. M. Bover, recollint la notícia de F. Torres Amat, diu que en donà alguns a la impremta,³³ no obstant això, les circumstàncies polítiques impediren els bons propòsits del bisbe, i fou el carmelita Juan de la Cruz Amengual, molt amic de Joan Colom (i als precés del qual es deu realment que el nostre canonge escrigués les *Oratiunculæ*), qui en va fer imprimir algunes, com a fullets solts, lamentant no poder concloure l'edició de totes. Recollí els fullets i els enquadrà en un volum miscel·lani, amb obra vària, part manuscrita i part impresa, retolat amb el títol *La Quaresma santificada con pensamientos devotos sobre la pasión y muerte de Nuestro Redentor Jesu-Christo [...]*,³⁴ a un capítol que resa, manuscrit: *Opusculos varios curiosos e instructivos, en prosa y en verso, sobre asuntos místicos y morales, impresos y manuscritos, compuestos por diferentes autores, y juntados en este volumen para conservarlos mejor, tenerlos mas a mano y poder leerlos con mas facilidad*. En Palma de Mallorca, año 1820.³⁵

Tant fra Juan Amengual com F. Torres Amat i J. M. Bover atribueixen a Joan Colom l'autoria de 18 *Oratiunculæ*: són les que a continuació relacion, seguint l'ordre i el títol de la publicació i, en el seu defecte, el proporcionat per fra Amengual, que els altres dos autors alteren en part. Cal tenir en compte que les oracions en realitat són 17, perquè el discurs sobre la teologia de St. Tomàs i el de la teologia mística de S. Bonaventura estan units i publicats a la mateixa obra,³⁶ entre parèntesis figuren les dates d'impressió de les que he trobat publicades:

De Christi patientis amore [Palmae Balearium, ex typographia Salvatoris Savall, anno 1800].

De Sacra Eucharistia

De Theologia Divi Thomae [Palmae Balearium, ex typographia Sebastiani Garcia, anno 1820].

De mystica Divi Bonaventurae Theologia [publicat amb el discurs anterior].

De laudibus Sanctae Theresiae [Palma, ex tipogr. Salvatoris Savall, anno 1820].

³² *His enim Oratiunculis posse studiosae juventuti adiumenti aliquid ac incitamenti afferri: esse enim illas satis latine scriptas, et ipsam argumenti varietatem brevitatemque ad lectionem invitaturas. Adde etiam (aiebant) perspicuitatem et minime fucatum dictionis candorem, eloquendique modos, [...] ad priscorum illorum normam plurimum conformatos* (capítol "Al lector" abans citat).

³³ *Biblioteca...*, s. v.

³⁴ Escrita, segons consta, per F. J. A. D. O. D. L. B. M. V, del Monte Carmelo de la antiquíssima Observante Religión, Mallorca, 1820; darrera les primeres sigles de l'acrònim segurament s'amaga "Fray Juan Amengual".

³⁵ A l'"Admonitio" de la part corresponent a les *Oratiunculæ* es troba la informació sobre la publicació recollida més amunt.

³⁶ Que duu per títol *De Theologia Divi Thomae Aquinatis et Mystica Divi Bonaventurae Theologia*.

De laudibus Beatae Catherinae Thomasiae [Palma, ex tipogr. Salvatoris Savall, anno 1820].

De Immortalitate animi

De Falsa virtutis specie detrahenda

De ficta sapientia

De importunis Dei judiciorum commentatoribus

De politica et militari cum christiana disciplina conjungendis

De vera hominis probitate

De ratione verae eloquentiae comparandae

De laudibus eloquentiae

De jurisprudentiae laudibus

De gravioribus studiis cum humanioribus litteris conjungendis

*In anniversariis Mariani sodalitiis apud Franciscanos exequis,
Idibus Juliis seu Quintilibus*

Ad Philologum admonitio.

Sols alguns dels discursos, per tant, es recullen a l'obra de fra Joan Amengual; la major part resten, ara per ara, perduts,³⁷ entre ells els que als nostres efectes semblen més interessants, *De ratione verae eloquentiae comparandae*, *De laudibus eloquentiae*, *De gravioribus studiis cum humanioribus litteris conjungendis* i l'*Ad Philologum admonitio*; és plausible, no obstant això, pensar que J. Colom devia defensar una estètica basada en l'ús d'un llatí purista (sobretot el ciceronià) per a la literatura filosòfica i religiosa que fos més deutora de la filologia que dels procediments escolàstics aleshores encara imperants; també, en l'agudesia d'enginy i en un abundós ús de la literatura clàssica grecolatina i de l'erudició, com defensa a la dedicatòria de la seva obra al bisbe Nadal.³⁸ Aquest plantejament coincideix amb el del programa didàctic renovador que el P. Pou propugnava a Cervera i a Calatayud, fonamentat en l'ús d'un llatí clàssic –l'*eloquentia*– i un ample coneixement de la llengua i la cultura clàssiques –l'*eruditio*–; per això aconsellava B. Pou als seus alumnes que fossin més *philologoï* que *philosophoi*.³⁹

37 No he pogut localitzar la documentació que F. Torres Amat, a les *Memorias*, seguit per M. Batllori, (*Cartas del Padre Pou al Cardenal Despuig*, Palma de Mallorca, 1946, p. 212, n. 411) deien que es trobava a la Biblioteca episcopal de Palma, R. III, 9.

38 Al recull de fra Amengual citat.

39 *Ludi rhetorici, et poetici in Academia Ceruariensi ipsius decreto acti ab adolescentibus linguae latinae, graecaeque studiosis a. d. XIII cal. nou. ann. MDCCLVI* / parati a Bartholomeo Pou, Ceruariae Lacetanorum, excudebat Emmanuel Ibarra, 1756; *Donatio ludicra praemiorum facta in scholis Bilbilitanis Soc. Jes. A. d. XI Cal. Jul.*, Bilbili, ex typographia Joachimi Estevan, 1762.

Joan Colom i el P. Pou no es coneixien “ni de vista” quan el primer dirigí al segon una carta, molt probablement llatina, a la qual li comunicava la bona nova de la seva promoció al canonicat. Aquesta carta no es conserva, però sí referències a la resposta del P. Pou que aquí publicam i al poema elegíac que s’adjuntava al manuscrit Bover.⁴⁰

Probablement J. Colom, amb humilitat obligada, expressava a la carta que no es creia mereixedor de l’honor rebut i que considerava l’exjesuïta molt més digne que ell de rebre reconeixements, cosa que explicaria la resposta del P. Pou rebutjant els honors i al·ludint a la prioritat del ministeri sacerdotal.

J. Colom adjuntà a aquesta missiva (o, tal vegada, a una segona d’agraïment de la felicitació) còpia de les seves *Oratiunculae* dirigides, “com a penyora de paternal amistat” (v. 18 de l’elegia), a Joan Despuig i Safortessa, nebot del futur cardenal i deixeble predilecte del P. Pou a Itàlia, on aprenia les llengües i la cultura clàssica; al cap i la fi, el mateix J. Colom havia deixat clar el propòsit docent d’aquests “breus discursos” i la seva idoneïtat per a la formació dels joves, com s’ha vist abans. Resposta a aquests *Discursos breus* seria l’elegia llatina que J. M. Bover copia a continuació de la carta del P. Pou, composta d’uns díctics plens d’un retoricisme aleshores de moda i, com s’ha dit, de mediocre factura; gràcies a ells sabem de la bona acollida que l’humanista algaidí dispensà a l’obra de Colom:

/15/ Aquest vell Pou,⁴¹ que mai has conegut⁴² ni de vista, aixeca content ambdues mans cap a les estrelles,⁴³
tan aviat com comença a recitar aquelles composicions que em deixares com a penyora de paternal amistat,
i exclama: «Què ben fetes!» [...]⁴⁴

Per això el P. Pou demana al nou canonge que formi, s’entén que en la bona literatura (és a dir, la grega i la llatina), un cercle de joves, entre els quals destacaria Joan Despuig. Aleshores l’ex jesuïta ja sabia que el nebot del cardenal, malgrat la seva joventut, tenia perspectives de traslladar-se a Palma per ocupar una canongia, i passava pena que la nova vida allunyés el seu estimat deixeble de l’estudi i l’empenyés a una mundana carrera d’honors, com havia fet el seu oncle. Aquesta preocupació és ben manifesta a la carta que B. Pou dirigí a Joan Despuig carta el 27 de maig de 1792, quan el seu deixeble era xantre de la Seu, és a dir, canonge encarregat de la direcció del cant en el cor:

40 El text (amb lectures *Povio per Polio* del manuscrit Bover al v. 4 i *credi per crede*, també al mateix manuscrit al v. 9) és del següent tenor:

*Vel pueri vel amici civis, docte Colomi,
Nuper ubi dominam rerum fideive potentem,
Romam a te Povio venit epistolium
(Istud epistolium vita mihi dulcius ipsa, 5
Aut vita si quid dulcius esse potest),
Sacris te socium patriis vel munere regis,
Vel pro iure tuo, rite, fuisse datum;
Omnibus incessi plenus (me credi, Colomi,
Haud maiora fide dicere) laetitiis.*

41 B. Pou tenia aleshores 62 anys.

42 El subjecte és Joan Colom.

43 En actitud d’agraïment al cel.

44 *Hic Povius tibi de facie nec cognitus unquam, 15
Laetus ad astra senex tollit utrasque manus,*

*Molt a contracor vaig sentir que tu gairebé no podies, per mor de les assídues cançons del cor, reprendre la dedicació a les lletres. [...] Què passarà amb les expectatives que el teu talent suscitava? Què amb les proves, immillorables, de la teva formació? Tu que eres el millor en les lletres llatines i aprenies les gregues, com et posares al davant d'aqueix cor teu? Per no gaudir de cap glòria entre les ments erudites? Pobre de mi! On han anat a parar els meus esforços, a on els desvetllaments, a on els meus afanys durant cinc anys sencers?*⁴⁵

Es conserva, inèdita, una carta de Joan Colom a Joan Despuig, nebot del futur cardenal, contestació a una d'anterior que aquest li havia enviat. Està datada un 8 d'agost, i no s'indica l'any, però del context es pot deduir que no està massa allunyada de la carta que li havia enviat el P. Pou, l'epístola que aquí publicam, perquè segueix l'antitesi que havia utilitzat al poema elegíac, *senex*, "ancià" (B. Pou) / *iuvenis*, "jove" (J. Despuig). El canonge elogia l'erudició del nebot del cardenal per la puresa del llatí que empra, i li arriba a dir, amb desmesurada hipèrbole, que el considera una encarnació del seu mestre, l'humanista algaidí, tot i que encara viu, per metempsicosi o, tal vegada, per monopsicosi.⁴⁶ Existí, per tant, una relació entre Joan Despuig i Joan Colom, però no sabem amb certesa si finalment el canonge formà el cercle d'estudiosos que li recomanava el P. Pou. La falta de referències a la correspondència de l'humanista algaidí amb el jove Despuig indiquen que no fou així.

CARTA DEL P. POU A JOAN COLOM DE 26 DE MAIG DE 1789. L'EDICIÓ

Com s'ha dit abans, la carta del P. Pou a J. Colom, inèdita fins ara, se'ns ha conservat gràcies a J. M. Bover, que inclogué una còpia a la seva *Miscelanea histórica maiorisense o compilación de monumentos relativos a la historia Baleárica*, ms., VIII, Palma, 1834. p. 26-27 v. Sols disposam, per tant, d'una única còpia, i aquesta manuscrita, de la carta. L'original, de localització desconeguda, era propietat de J. M. Bover, que la guardava, juntament amb altres també del jesuïta mallorquí, per donar-les a impremta, conscient del seu valor; M. Batllori la dóna per perduda.⁴⁷

La carta està composta en un llatí ciceronià especialment cuidat, en lletra clara i ben conservada, amb sols dos problemes de lectura, un dels quals és atribuïble a l'enquadrernació del volum en el qual està inclosa la carta, que no permet la lectura completa d'una paraula, sinó sols el seu començament, *prof-*, que, conjetur, és *profecto*.

Pel que fa al tractament del text, he normalitzat la puntuació i l'ús de majúscules i minúscules d'acord amb criteris actuals, he mantingut la utilització, avui generalitzada per a aquest tipus de texts, de la *v* en comptes de la *u*, de la *U* en comptes de la *V* a la majúscula *BARTHOLOMAEUS*, i he conservat la *j* al nom *JOANNI*.

D'altra banda, havent-hi una sola font del text, l'abreviatura *ms.* fa referència al manuscrit de J. M. Bover.

*Vt primum ille tuas coepit recitare tabellas,
Quas patriae dederas pignus amicitiae,
«O factum», exclamat, «bene!»[...].*

⁴⁵ ARM, AMT, sec. Montenegro, llig. 75-M, plec 1/19. Traduesc del llatí.

⁴⁶ ARM, AMT, sec. Montenegro, llig. 75-M, plec 1/65.

⁴⁷ BOVER, J.M.: *Memoria...*, s. v. Pou, p. 284; BATLLORI, M.: *Cartas del Padre Pou...*, p. 315.

TEXT LLATÍ

VIRO CLARIS. JOANNI COLOMIO PALMENSIS CANONICO BARTHOLOMEUS POVIUS *ἑὺ πράττειν*

Ex tuis litteris humanitatis et urbanitatis latinae sale aspersis, quibus me certiore faciebas te decreto regis allectum nuper fuisse Collegio Canonicorum in Ecclesia patria, id mihi contigit sensu experiri quod saepe numero ratione comprehensum habuissem sine intima quadam animi inductione. Legeram enim saepissime res secundas amicorum maiore laetitia alios afficere solere amicos quam si ipsismet acciderent solis, cum in iis et suam ipsi propriam et alienam amici vicem gauderent: id quod ego ratione satis assequebar, cur accidere deberet mihi tamen vix, ac ne vix quidem, in hac vitae meae conditione miserima vice venerat.

At divis gratia, qui eius rei dulcissimum sensum ex litteris tuis mihi impertiri voluerunt, quibus ita sum affectus ut, nimia prope laetitia elatus, mihi triumphare isto tuo non dicam beneficio, sed praemio viderer. Sic enim velim tibi persuadeas me civem tibi dignitate, tibi doctrinae elegantia, tibi meritis parem, alium existimare esse neminem cui ego nisi in honoribus conferendis multo plus faverem quam ipsi⁴⁸ mihi ab omni ambitione vel natura vel consilio vel instituto religiosae olim professionis alienissimo, mihi ipse viderer omni reprehensione dignissimus.

Quare ex animo tibi novum gratulatus honorem superos omnes rogo ut tibi sacerdotium primum fortunent a quibus illud praeterea et opto et prorsus spero futurum ut tibi eam mentem donare pergant, qua tu cives nostros ad optima et pietatis et doctrinae studia vel exemplo ipse tuo vel oratione e loco superiore vel sermone assiduo inflames.

Hunc carum puerum Despuigium, nondum ex ephēbis egressum, tui cupidum, tuorum studiorum aemulum iam habes. Si alios nonnullos eodem modo afficeret, esses profecto⁴⁹ de communi patria optime in hac parte meriturus; pueris huius ascriptam gratulationem cum leges, non, opinor, ab hoc meo iudicio aberrabis.

Tu cum magnis viis in patriam reversus me fato potius nescio quo quam animi mei conscientia exilio multatum perpetuo fac patria caritate complectare.

Romae a. d. VII Cal. Jun. MDCCLXXXIX. Vale.

⁴⁸ ipsi : ipse *ms.*

⁴⁹ profecto : *prof- in lineae fine tantum in ms. legitur; profecto conieci.*

VERSIÓ EN CATALÀ

BARTOMEU POU AL CLARÍSSIM CANONGE DE PALMA JOAN COLOM, SALUT.

La teva carta, assaonada amb la sal de la cultura i de la finesa llatines, mitjançant la qual m'assabentaves que fa poc, per disposició del rei,⁵⁰ havies estat admès al capítol de canonges de l'església pàtria, m'ha permès comprovar allò que en moltes ocasions havia comprès amb la raó, però sense una íntima experimentació. Jo, en efecte, havia llegit moltíssimes vegades que la bona fortuna de les persones solia proporcionar als amics una alegria major que si l'haguessin obtinguda sols per a si, ja que d'aquesta manera els amics gaudien tant de la seva pròpia sort com de l'aliena;⁵¹ cosa que jo no tenia prou entesa, perquè, encara que alguna vegada m'hauria d'haver tocat a mi, ni tan sols en una ocasió m'havia passat, tot i ser tan miserable la condició de la meua vida.

Doncs bé, don gràcies als déus;⁵² ells han volgut fer-me partícip d'aquesta dolcíssima sensació amb la teva carta, la qual tant m'ha commogut que, emportat per una gairebé excessiva alegria, em sembla haver rebut jo l'honor d'aquest no diré benefici,⁵³ sinó recompensa, teu. Voldria, això sí, que en quedassis ben persuadit: crec que no hi ha cap conciuatadà igual en dignitat, en el bon gust de la formació, en mèrits, a tu. Si no et consideràs molt més mereixedor de rebre honors que jo, que estic del tot lliure de qualsevol ambició, sigui pel meu tarannà, per decisió pròpia o pel meu institut religiós⁵⁴ d'un temps, jo mateix em semblaria digníssim de qualsevol reprensió.

Així que, en felicitar-te de tot cor per aquest nou honor, prec a tots els déus que afavoreixin el teu ministeri sacerdotal; desig, més encara, esper, d'ells que en el futur continuïn donant-te aquell propòsit d'inflamar, amb el teu exemple, amb els sermons des de la trona o amb freqüents converses, els nostres conciuatadans amb el desig de la millor instrucció, en devoció i en cultura.

Ja tens un èmul dels teus estudis, el meu estimat Despuig,⁵⁵ jove que encara no ha sortit de la pubertat,⁵⁶ i que t'aprecia. Si despertassis aquest interès en alguns altres com ell, sens dubte retries un senyalat servei a la nostra pàtria comuna; quan descobríssis l'alegria que expressarien aquests joves no dissentiries, crec, de la meua opinió.

Tu, quan amb rapidesa hagis tornat a la pàtria,⁵⁷ fes d'apreciar, amb l'afecte d'un compatriota, qui ha estat castigat amb l'exili perpetu per un destí no sé quin, més aviat que per algun motiu que em pugui remordre la consciència.

Adéu.

Roma, 26 de maig de 1789.

50 Carles IV nomenà Joan Colom canonge el 5 de maig de 1789, com s'ha vist.

51 Aristòtil, *Ètica a Nicòmac*, 8, 5, 1157b, 31-35. El text és aquí d'un gran retoricisme, perquè ambdós humanistes, el P. Pou i Joan Colom, no es coneixien "ni de vista", com s'ha dit abans.

52 He conservat aquí el terme original, en sí pagà però freqüent entre els humanistes per referir-se als celícoles, sobretot als sants.

53 Eclesiàstic.

54 Es refereix a la Companyia de Jesús.

55 Joan Despuig i Safortesa, nebot del futur cardenal.

56 Aleshores Joan Despuig tenia 13 anys.

57 Joan Colom estava a Sigüenza quan escrigué al P. B. Pou assabentant-lo del seu nomenament, però quan aquest li contestà ja havia tornat a Mallorca per prendre possessió, el 18 de maig, de la canongia.

